

Żyromski Marek, rec. książki: Barbara Levick, *Claudius*, London, B.T. Batsford Ltd., 1990, ss. XVI, 256, „Balcanica Posnaniensia. Acta et Studia” 1995, t. 7, s. 392–393.

<https://doi.org/10.14746/bp.1995.7.41>

<https://pressto.amu.edu.pl/index.php/bp/article/view/54239>

Instytucją przechowującą materiały źródłowe jest Biblioteka Collegium Historicum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

<http://bch.amu.edu.pl>

Zadanie zostało zrealizowane w ramach konkursu „Społeczna odpowiedzialność nauki II – Wsparcie dla bibliotek naukowych”. Projekt zatytułowany „Digitalizacja archiwalnych wydań czasopism naukowych zgromadzonych przez Bibliotekę Coll. Historicum UAM”. Projekt dofinansowany ze środków budżetu państwa, przyznanych przez Ministra Nauki w ramach Programu Społeczna odpowiedzialność nauki II. Wsparcie dla bibliotek naukowych (umowa nr BIBL/SP/0092/2024/02 z dnia 05.12.2024). Całkowita wartość projektu: 247 236,00 zł. Kwota dofinansowania: 220 836,00 zł.

The institution storing the source materials is the Library of the Collegium Historicum of the Adam Mickiewicz University in Poznań.

<http://bch.amu.edu.pl>

The task was carried out within the framework of the competition “Social Responsibility of Science II – Support for Scientific Libraries”. The project entitled “Digitization of archival editions of scientific journals collected by the Library of the Coll. Historicum of Adam Mickiewicz University”. The project was co-financed from state budget funds granted by the Minister of Science within the framework of the Programme Social Responsibility of Science II. Support for Scientific Libraries (agreement no. BIBL/SP/0092/2024/02 of 05.12.2024). Total value of the project: PLN 247,236.00. Amount of co-financing: PLN 220,836.00.

UNIWERSYTET
IM. ADAMA MICKIEWICZA
W POZNANIU

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Społeczna
Odpowiedzialność
Nauki II

Niewątpliwie zbyt mało jest ujęcia problemowego – w dodatku, o ile działalność budowlana Kaliguli była dosyć istotna, to przedstawienie w osobnym rozdziale stosunku cesarza do Żydów jest dużą przesadą. Autor stosunkowo rzadko przedstawia też swoje zdanie na temat prezentowanych kwestii. Z drugiej jednak strony, na pewno niezwykle trudno jest ukazać tak niejednoznaczną i kontrowersyjną postać jak Kaligula.

Marek Żyromski

Barbara Levick, *Claudius*, London, B.T. Batsford Ltd., 1990, ss. XVI, 256.

Znane londyńskie wydawnictwo B.T. Batsford zapoczątkowało niedawno publikację serii biografii rzymskich cesarzy. Poza obecnie omawianą pozycją, ukazała się biografia Kaliguli pióra Anthony Barretta (omówienie zob. wyżej, s. 390-392). Seria ta, przeznaczona również dla niespecjalistów, prezentuje sylwetki władców na szerokim tle problematyki społeczno-politycznej Rzymu danego okresu. Barbara Levick kilkanaście lat wcześniej wydała biografię innego cesarza z dynastii julijsko-klaudyjskiej: Tyberiusza (*Tiberius the Politician*, London 1976).

Omawiana praca składa się z szesnastu rozdziałów: pierwszy ma charakter wstępny, ostatni – to rodzaj zakończenia, a pozostałe rozdziały dzielą się na dwie wyraźnie wyodrębnione części. Najpierw przedstawiono, w układzie chronologicznym, życie i panowanie Klaudiusza (rozdziały 2-7), a następnie – w układzie problemowym – ukazano różne kwestie związane z zarządkiem Cesarstwa Rzymskiego (rozdziały 8-15). Na końcu pracy umieszczono obszerne przypisy (s. 199-238), bibliografię oraz indeks. W tekście znajduje się 8 map i 30 ilustracji, a na początku książki zamieszczono wykaz najważniejszych dat, obejmujących okres 31 p.n.e. - 69 n.e.

Pierwszy, wstępny rozdział prezentuje zasady funkcjonowania nowego ustroju, wprowadzonego przez Augusta – pryncypatu. Jako dwie najważniejsze podstawy jedynowładztwa Augusta, autorka wymienia armię i lud Rzymu. Właśnie od ich poparcia zależało utrzymanie się przy władzy. Następnie B. Levick przedstawiła *curriculum vitae* Klaudiusza. Gruntowne wykształcenie późniejszego cesarza (rozdział drugi – „edukacja księcia”) należy wiązać z dwoma czynnikami: urodzeniem się w rodzinie panującej oraz słabe zdrowie, które zmusiło go do podjęcia kariery naukowej. Niemniej, lekarze do dziś spierają się, na jaką właściwie chorobę cierpiał Klaudiusz? Również debiut polityczny Klaudiusza okazał się niewypałem (rozdział trzeci – „frustracje polityka”). Gdy w roku 14 n.e. Klaudiusz poprosił Tyberiusza o urząd (prawdopodobnie kwesturę), spotkał się z odmową i został jedynie członkiem kolegium *sodales Augustales*. Dopiero gdy Kaligula, wraz z dojściem do władzy, potrzebował poparcia Klaudiusza – ten został konsulem w roku 37. Kolejny rozdział przedstawia dokładny opis śmierci Kaliguli i powołania Klaudiusza. „Pretorianie bynajmniej nie troszczyli się wyłącznie tylko o dary: byli zainteresowani samym przetrwaniem ich korpusu, gdyby pryncypat, jak się obawiali, doszedł do kresu” (s. 33). Barbara Levick ukazuje interesującą i, jak się okazało, efektywną technikę dojścia do władzy – zastosowaną przez Klaudiusza: „pozwalając innym działać lub skłaniając ich do działania, podczas gdy mocodawca pozostaje 'nieświadomy' całej akcji” (s. 38). Autorka porównuje wskazane postępowanie Klaudiusza z działaniami władców Anglii (Henryk II, Elżbieta I), a nawet z zaangażowaniem amerykańskiego prezydenta Reagana w tzw. aferę Iran – contras. Sensowność tak daleko idących porównań jest jednak bardzo wątpliwa.

Dalsze trzy rozdziały przedstawiają okres panowania cesarza Klaudiusza (lata 41-54 n.e.); wyraźną cezurę stanowi upadek Messalliny (r. 48). „Messallina nie powinna być uważana za dorastającą nimfomankę: zasadniczo używała ona seksu jako środka kompromitowania i uzależniania polityków” (s. 56). Zresztą, podczas gdy Klaudiusz dobiegał pięćdziesiątki, Messallina miała zaledwie 14-15 lat! Pierwszy eunuch na dworze cesarskim pojawia się właśnie za panowania Klaudiusza. Dużo uwagi poświęca autorka postaci Agryppiny; jej zdaniem nie można dowieść morderstwa ani w wypadku Klaudiusza, ani jego syna Brytannika.

Umownie wyznaczoną drugą, problemową, część pracy rozpoczyna rozdział ósmy, analizujący politykę cesarza Klaudiusza. Według Barbary Levick kwestia, czy Klaudiusz zamierzał atak na senatorską władzę i prestiż – musi nadal pozostawać otwarta. Faworyzowani przez niego wywoleńcy byli, zdaniem autorki, bardziej doradcami niż urzędnikami. Trudno się z tym jednak zgodzić, gdyż wielu z nich pełniło bardzo ważne funkcje w administracji Cesarstwa Rzymskiego tego okresu. Kolejne rozdziały analizują takie kwestie, jak:

- stan ekwicki i senatorski,
- ludność Rzymu i Italii,
- prawo i sprawiedliwość a stabilność państwa,
- finanse i ekonomia,
- armia i inwazja Brytanii,
- wojna na trzech kontynentach,
- Klaudiusz a prowincje.

Barbara Levick poświęciła dużo uwagi relacjom cesarza ze stanem senatorskim. Klaudiusz był często obecny na posiedzeniach Senatu; najczęściej ze wszystkich cesarzy używał formy *senatus consulta* dla legislacji. Podczas jego panowania wzrosła liczba pretorów, patrycjuszy (prawdopodobnie o 14 rodów i 33 osoby) oraz wprowadzono metodę *adlecti inter amplissimum ordinem inter aedilicios, praetorios*. Z drugiej strony, za czasów Klaudiusza nasila się tendencja do zmniejszania liczby konsulów pochodzących z kręgów republikańskiej *nobilitas* – za Augusta 50%, a za Klaudiusza 21%. Pod koniec jego rządów lista represjonowanych sporządzona przez oponentów cesarza liczyła aż 35 senatorów i 321 ekwitów. Dobrze, że – w rozdziale omawiającym ludność Rzymu i Italii – autorka umieściła krótki opis relacji poszczególnych cesarzy z plebem rzymskim. Wśród osiągnięć Klaudiusza w tej dziedzinie wymienić należy takie działania, jak: rozbudowa portów w Ostii i Puteoli dla łatwiejszego importu zboża, osuszenie jeziora Fucinus i budowa tunelu pod Monte Salviano (długość 5651 m, wysokość 2,84 m, szerokość 2,44 m), akwedukty i igrzyska.

Również w rozdziale przedstawiającym funkcjonowanie prawa, dla porównania ukazano działanie systemu sprawiedliwości, poczynszy od czasów Augusta. Podobnie porównawczo potraktowano sprawy finansów. Wprawdzie Klaudiusz szczególnie dużo wydał na akwedukty i na budowę użyteczności publicznej, jednak nieco ponad połowę wydatków państwa pochłaniała armia. Szczególnie dużo uwagi poświęcono inwazji Brytanii – zdaniem autorki był to ewidentny błąd: więcej kosztowało utrzymanie tej prowincji, niż dawała ona zysku. Sytuacja na innych granicach Cesarstwa została ukazana poczynszy od panowania Augusta. Przedstawiono zwłaszcza osiągnięcia samego Klaudiusza: aneksję Lycii, Noricum, Tracji, walki i podział Mauretanii. Dobrze, że wymieniając miejscowości w prowincjach, zawsze umieszczano w nawiasach współczesne nazwy danej miejscowości. Przydatne są również mapy niektórych prowincji z zaznaczoną siecią dróg (Galia, Hiszpania, Alpy, Dalmacja), choć inne mapy (centralna Italia, Azja Mniejsza) niestety nie uwzględniają przebiegu dróg. Zdaniem autorki, Klaudiusz ustępuje miejsca jedynie Augustowi w roli naczelnego budowniczego dróg.

Ostatni, szesnasty, rozdział pracy obejmuje ocenę postaci i rządów Klaudiusza. Szczególnie obszernie ukazano opinie zawarte w źródłach antycznych. Według Barbary Levick, Klaudiusz położył podwaliny pod blisko 150-letni okres stabilizacji i pomyślności Cesarstwa Rzymskiego. Omawiana książka stanowi niewątpliwie przykład świetnej, nowocześnie ujętej biografii. Łączy ona zalety „klasycznej” biografii ze szczególnie rzetelną analizą źródeł i wykorzystanie bogatej literatury przedmiotu z nowatorstwem ujęcia tematu. Obok chronologicznego przedstawienia życia i kariery cesarza, więcej miejsca poświęcono problemowej prezentacji najważniejszych kwestii zarządu Imperium. Książka Barbary Levick nie tylko zasługuje na uwagę badaczy antyku, ale może stanowić źródło inspiracji i wzór dla opracowania biografii innych postaci – nie tylko z grupy cesarzy rzymskich.